

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Скидан О. В., д.е.н.,

Крошко Ю. О., здобувач, Гринишин В. Є., здобувач

Постановка проблеми. Протягом останніх років під впливом наслідків світової продовольчої кризи реформи аграрної політики у багатьох країнах світу все більшою мірою почали концентруватися навколо питань продовольчої безпеки. Відповідної модернізації потребує політика щодо формування продовольчої безпеки і в Україні. Проблема продовольчої безпеки багато років неодноразово розглядалася на найвищому державному рівні, проте до цього часу не отримала свого законодавчого закріплення.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування продовольчої безпеки держави привернули увагу ряду вітчизняних вчених. Основні аспекти вказаної проблеми, в тому числі її розгляд в контексті ринкової трансформації економіки АПК та реалізації аграрної політики, значною мірою вивчені в наукових працях В. Г. Андрійчука, Ю. Д. Білика, П. П. Борщевського, Л. В. Дейнеко, С. М. Кваші, О. В. Кочеткова, І. І Лукінова, О. М. Нижник, О. М. Онищенко, Б. Й. Пасхавера, П. Т. Саблука, В. Г. Ткаченко, В. М. Трегобчука, О. М. Царенка, В. П. Щербаня, В. В. Юрчишина та інших. Проте комплексний підхід до формування продовольчої безпеки, який би враховував регіональні соціально-економічні та екологічні особливості, виявився поки ще недостатньо розробленим.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану та обґрунтування основних напрямів формування продовольчої безпеки держави.

Об'єктом дослідження є процес формування продовольчої безпеки України.

Методика дослідження. Методологічною та теоретичною основою дослідження є системний підхід до вивчення процесів, що відбуваються у сфері формування

продовольчої безпеки. При аналізі сучасного стану продовольчої безпеки застосований статистико-економічний метод, зокрема такі його прийоми як групування, порівняння, а також метод соціометричних обстежень, аналізу і синтезу.

Результати дослідження. У 2011 році середньодобова поживність раціону однієї особи в Україні становила 2951 ккал, що на 18% перевищує граничний критерій (2500 ккал). Порівняно із 2010 роком споживання калорій населенням України зросло на 0,6 відсотка. При цьому, як і у попередні роки, основну частину харчового раціону становила продукція рослинного походження. Натомість лише 27,3% середньодобового раціону забезпечується за рахунок споживання продукції тваринного походження, що вдвічі нижче за встановлений пороговий критерій (55%). У 2011 році в Україні по більшості основних видів продовольства фактичне споживання знаходилося вище раціональних норм. Найбільше зросло порівняно з попереднім роком споживання населенням овоче-баштанної продукції (на 13,4%), яке досягло свого раціонального рівня. В основному, це пов'язано із високим врожаєм цих культур (зібрано 10,6 млн. тонн, що на 19% вище проти 2010 року); яєць та яйцепродуктів (на 6,9%). Як і в попередні роки зберігається відставання фактичного споживання від раціональної норми: молока і молокопродуктів – на 46%, плодів, ягід і винограду – на 42%, м'яса і м'ясопродуктів – на 36%, риби та рибопродуктів – на 33%. Зменшення середньодушового споживання населенням молока і молокопродуктів з 206,4 кг у 2010 році до 204,9 кг у 2011 році відбулося на фоні довготривалого скорочення поголів'я корів у всіх категоріях господарств. Погіршення показника споживання населенням риби та рибопродуктів до 13,4 кг на особу (на 7,6% менше порівняно з 2010 роком) відбулося внаслідок скорочення вилову риби та добування інших водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах на 3,4% та імпорту – на 14,2%.

Фактичне споживання за продовольчими групами «хліб і хлібопродукти», «картопля», «олія рослинна всіх видів» перевищує раціональну норму, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

У 2011 році 20% домогосподарств з найбільшими доходами в середньому витрачали на харчування 2309,20 гривні на місяць, а 20% домогосподарств з найменшими доходами – 1440,02 гривні. Коефіцієнт диференціації вартості харчування за соціальними групами становив 1,6 проти 1,3 у 2010 році, тобто впродовж досліджуваного періоду відбулося посилення диференціації соціальних груп за показником продовольчих витрат.

Таблиця 1

**Диференціація обсягів продовольчого споживання,
в середньому на місяць на особу; кілограмів)**

Вид продукції	Споживання за квінтільними (20%) групами в залежності від розміру сукупних доходів		Співвідношення вищого і нижчого квінтилів
	перший квінтіль (нижчий)	останній квінтіль (вищий)	
Хліб і хлібопродукти	8,6	9,3	1,08
М'ясо і м'ясопродукти	3,7	7,0	1,89
Молоко і молокопродукти	14,5	24,1	1,67
Риба і рибопродукти	1,3	2,2	1,69
Яйця (шт.)	17,9	23,0	1,29
Овочі та баштанні	8,0	12,3	1,53
Картопля	7,1	8,0	1,12
Плоди, ягоди та виноград	2,5	5,5	2,24
Цукор та цукровмісні вироби	2,6	3,6	1,37
Олія рослинна всіх видів	1,6	2,0	1,22

Таким чином, у сфері продовольчої безпеки держави продовжує зберігатися низка проблем, окремі з яких постійно загострюються. Подальша можливість покращення продовольчої безпеки держави безпосередньо пов'язується із необхідністю законодавчого врегулювання цієї проблеми. Відповідним законом мають бути визначені основні, принципи питання продовольчої безпеки в Україні, базові положення, на основі яких мають прийматися конкретні рішення, розроблятися та реалізовуватися документи стратегічного та програмного значення у даній сфері. Положення такого закону мають стати основою для розробки нормативно-правових актів, цільових програм та проектів, що стосуються питань формування продовольчої безпеки держави, насамперед розвитку агропромислового комплексу України. Регуляторними механізмами впливу на процес формування продовольчої безпеки при цьому можуть бути:

1. Державні цільові програми продовольчої безпеки. Відповідні органи державної влади у межах своїх повноважень мають забезпечити розробку конкретних цільових програм, спрямованих на вирішення окремих завдань, пов'язаних з формуванням продовольчої безпеки держави.

2. Законом в єдину систему мають бути поєднані усі державні продовольчі ресурси (державного матеріального резерву, аграрного фонду, регіональні продовольчі ресурси), що дасть можливість проводити єдину, більш ефективну державну політику щодо підтримання стабільності, зокрема цінової, на продовольчому ринку.

3. Законом має бути передбачено створення системи організованого моніторингу за характером змін процесу формування продовольчої безпеки, їх кількісною і якісною оцінкою з метою підготовки відповідних рекомендацій та управлінських рішень. Така система індикаторів продовольчої безпеки має бути значно ширшою від діючої і враховувати не тільки рівень споживання населенням харчових продуктів, їх економічну та фізичну доступність, а й питання стабільності вітчизняного продовольчого ринку, ступеня його незалежності, якості і безпечності харчових продуктів, показники ефективності використання аграрного природно-ресурсного потенціалу, розвитку агропродовольчої сфери як системоутворюючої для всієї системи продовольчої безпеки. Функціонування такої системи моніторингу надасть можливість вчасно прогнозувати внутрішні та зовнішні загрози продовольчої безпеки, вживати своєчасні заходи щодо їх усунення або мінімізації негативних наслідків.

4. У Законі мають бути визначені та законодавчо закріплені граничні значення окремих, найбільш важливих індикаторів продовольчої безпеки, зокрема достатності державних ресурсів зерна, економічної доступності харчових продуктів, продовольчої незалежності. Це зобов'язуватиме відповідні органи виконавчої влади активізувати та удосконалити свою діяльність щодо забезпечення досягнення та утримання в заданих межах значень цих індикаторів.

5. Доцільним є створення фонду продовольчої безпеки як монетарного резерву, що може використовуватися для фінансування заходів, спрямованих на усунення загроз продовольчої безпеки держави. Фонд забезпечуватиме функціонування системи прогнозування та контролю індикаторів продовольчої безпеки, що дозволить здійснювати прогнозну ідентифікацію загроз продовольчої безпеки та своєчасно реалізовувати відповідні превентивні заходи.

Висновки. Загалом процес формування продовольчої безпеки країни надзвичайно складний, пов'язаний з багатьма аспектами загальнодержавної соціальної, економічної та екологічної політики, тому в межах одного закону передбачити конкретні регуляторні механізми щодо вирішення всіх складових проблеми продовольчої безпеки просто неможливо. Це підтверджує досвід ряду інших країн, які, перебуваючи у схожих з Україною умовах, протягом останніх років прийняли відповідні національні законодавчі акти, які регулюють процес вирішення проблеми продовольчої безпеки.

Проте прийняття такого закону стане першим кроком на шляху вирішення

ключового завдання, яке стоїть перед кожною державою – стабільне та гарантоване забезпечення всіх громадян безпечним і якісним продовольством в необхідній кількості. Положення закону дозволять ув'язати в єдиний механізм розрізнені до цього часу складові процесу формування продовольчої безпеки, а саме політику держави у сфері розвитку сільського господарства, харчової промисловості, зовнішньої торгівлі продовольством, внутрішнього продовольчого ринку, забезпечення якості і безпеки продовольства, раціонального харчування населення та ін.

Загалом проект такого закону, у разі його прийняття та реалізації, сприятиме усуненню основного існуючого недоліку процесу регулювання продовольчої безпеки держави, яким є ігнорування принципу системності та зосередження тільки на окремих аспектах цієї комплексної соціально-економічної проблеми. Закон забезпечить управління продовольчою безпекою з економічної, екологічної, організаційної, нормативної та соціальної позицій, сприятиме її формуванню на якісно новому рівні, що відповідає світовим стандартам.

Використані джерела інформації

1. Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2011 році. – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2012. – 11 с.
2. Урба С.І. Продовольча безпека в умовах глобалізації / С.І. Урба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010.– Вип. 20.12. – С. 279–284.